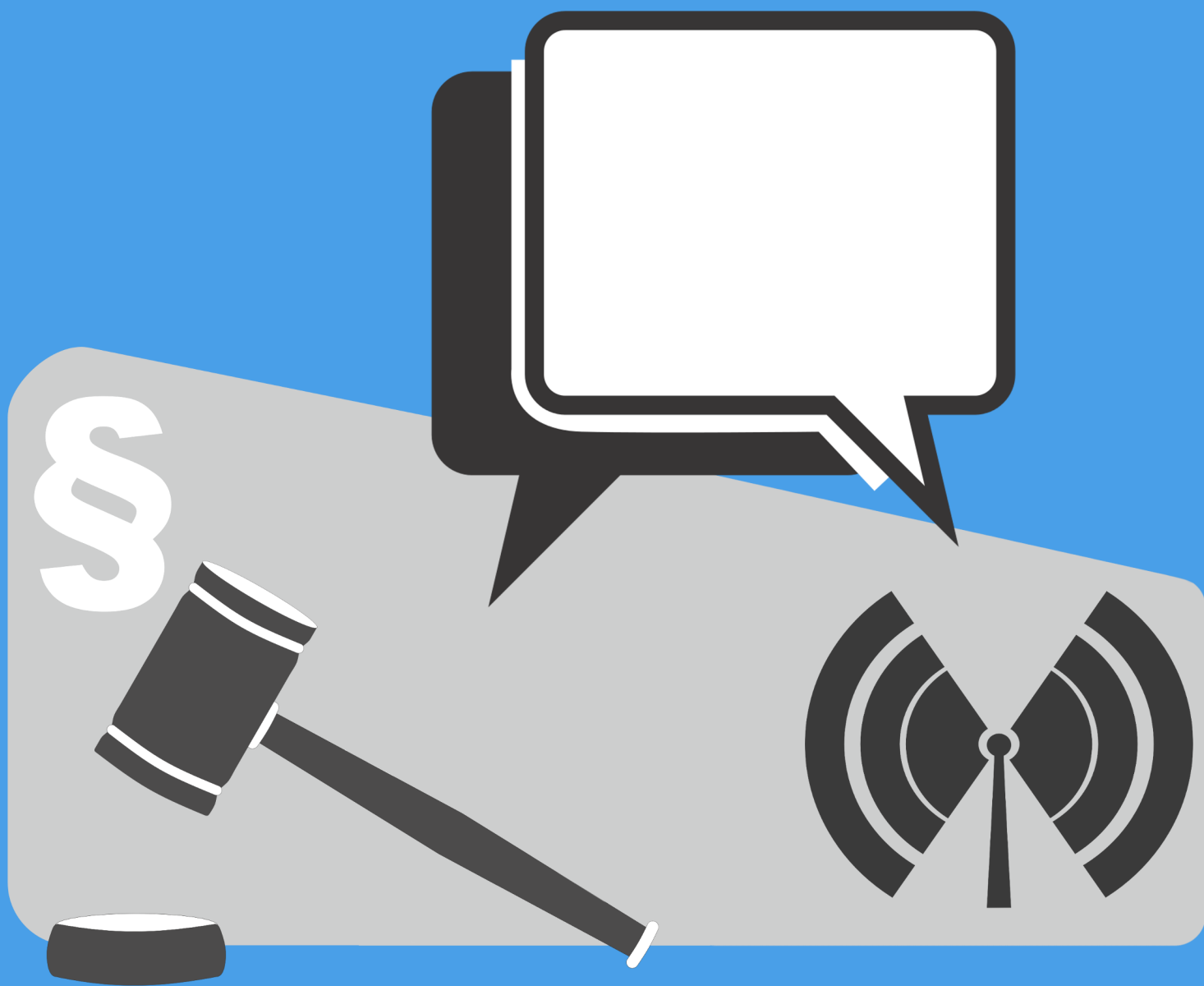

Zasady relacjonowania procesów sądowych przez media

informator dla dziennikarzy

Warszawa, 2017 r.

W kontekście sprawy dotyczącej ujawnienia przez TVP Info wrażliwych informacji z przebiegu postępowania sądowego ws. zabójstwa Ewy Tylman¹, Helsińska Fundacja Praw Człowieka pragnie przypomnieć o podstawowych zasadach obowiązujących dziennikarzy w związku z relacjonowaniem procesów sądowych. W poniższym informatorze omawiamy, jakie są prawa i obowiązki dziennikarzy w tym zakresie oraz na jakie konsekwencje prawne mogą się oni narazić w przypadku naruszenia wybranych zasad tzw. sprawozdawczości sądowej. Chcielibyśmy jednocześnie podkreślić, że wypełnianie przez dziennikarzy funkcji „publicznego stróża” oraz urzeczywistnianie przez nich standardów wolności słowa wymaga od mediów odpowiedzialności, rzetelności i profesjonalizmu w działaniu oraz poszanowania także innych praw człowieka, takich jak np. prawo do prywatności.

Opracowanie zostało przygotowane przez Dorotę Głowacką, koordynatorkę Obserwatorium Wolności Mediów w Polsce Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka.

Spis treści

Wprowadzenie. Prawa i obowiązki dziennikarzy wynikające ze sprawozdawczości sądowej	3
Ograniczenia dotyczące relacjonowania procesów sądowych.....	3
Kiedy możliwe jest opublikowanie przez media danych i wizerunków podejrzanych/oskarżonych w procesie karnym?	4
Kogo obejmuje (i nie obejmuje) ochrona przewidziana w art. 13 ust. 2 w postępowaniu karnym?	5
Czy zakaz ujawnienia danych dotyczy także osób publicznych, powszechnie znanych?6	
Czy media mogą same wpłynąć na odtajnienie danych?	7
Sprawozdawczość sądowa w świetle zasad etyki dziennikarskiej	8
Jakie są inne ograniczenia dla mediów w publikowaniu informacji ze sfery życia prywatnego?.....	9
Jakie działania prawne może podjąć osoba, której prawa zostały naruszone?.....	9

¹ http://www.press.pl/tresc/47022.tvp-info-ujawnia-wrazliwe-dane-z-procesu-w-sprawie-zabojstwa-ewy-tylman_-dziennikarze-sa-oburzeni

Wprowadzenie. Prawa i obowiązki dziennikarzy wynikające ze sprawozdawczości sądowej

Funkcjonowanie wymiaru sprawiedliwości niewątpliwie należy do zagadnień budzących uzasadnione zainteresowanie opinii publicznej. Działalność mediów jest ważnym elementem społecznej kontroli nad jego pracą. Opisanie sprawy przez media może wpłynąć na zmianę przepisów prawa, praktykę jego stosowania, a nawet pomóc naprawić czyjąś krzywdę². Organy wymiaru sprawiedliwości powinny kierować się zasadą maksymalnej otwartości w relacjach z dziennikarzami i nie utrudniać im dostępu do informacji. W szczególności w przypadku postępowań mających publiczne znaczenie oraz procesów, które dotyczą osób publicznych, władze sądowe mają obowiązek udzielania regularnej informacji o podejmowanych czynnościach (zob. m.in. Rekomendację Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie dostarczania poprzez media informacji związanych z postępowaniami karnymi³).

Z drugiej strony, należy pamiętać że dziennikarze powinni przestrzegać standardów relacjonowania postępowań prokuratorskich i sądowych wyznaczonych przez zespół norm regulujących tzw. sprawozdawczość sądową. Mają one zagwarantować rzetelność i obiektywizm publikacji prasowych, a jednocześnie zapewnić ochronę godności i prywatności uczestników procesu⁴. Prawo prasowe, a także odpowiednie ustawy procesowe, przyznają dziennikarzom szereg uprawnień w zakresie relacjonowania postępowań sądowych, ale nakładają też na nich określone obowiązki i ograniczenia, których celem jest ochrona praw innych osób, a także zapewnienie rzetelności przekazywanych informacji. Ograniczenia te wynikają także z zasad etyki zawodowej dziennikarzy.

Ograniczenia dotyczące relacjonowania procesów sądowych

Najważniejsze ograniczenia w tym zakresie przewidziane zostały w art. 13 prawa prasowego. Obejmują one zakaz wydawania tzw. „przedsądów” przez media, zanim zapadnie ostateczne rozstrzygnięcie sądu w sprawie (art. 13 ust. 1), a także zakaz publikowania danych i wizerunków m.in. „osób, przeciwko którym toczy się postępowanie przygotowawcze lub sądowe” (art. 13 ust. 2; zob. niżej pełny katalog

² B. Wróblewski, *Vademecum reportera sądowego (trochę kryminalnego)*, w: A. Skworz, A. Niziołek, *Biblia dziennikarstwa*, Kraków: Wydawnictwo Znak 2010, str. 82.

³ Rec. 2003/13.

⁴ Por. D. Głowacka, *Zasady korzystania z akt sądowych przez dziennikarzy a gwarancje swobody wypowiedzi*, *Kwartalnik o Prawach Człowieka*, Nr 2(6) /2013.

osób chronionych przez art. 13). Należy podkreślić, że ograniczenia te co do zasady nie pozbawiają dziennikarzy możliwości informowania o prowadzonych postępowaniach i prawa relacjonowania ich przebiegu, zwłaszcza w odniesieniu do tych postępowań, które dotyczą kwestii mających istotne publiczne znaczenie. Taki zakaz byłby sprzeczny z rolą i zadaniami mediów, które są kluczowe z punktu widzenia urzeczywistniania swobody wypowiedzi. Art. 13 wprowadza jedynie pewne restrykcje, które mają na celu zabezpieczenie obiektywizmu informowania o sprawie, a także ochronę osób, przeciwko którym oczy się postępowanie oraz ich rodzin czy bliskich przed nieuzasadnioną stygmatyzacją (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 29 kwietnia 2011 r., sygn. I CSK 509/10). Restrykcje te są więc próbą pogodzenia prawa obywateli do informacji z zasadą domniemania niewinności oskarżonego czy podejrzanego oraz koniecznością poszanowania prawa do prywatności także innych osób zaangażowanych w sprawę⁵.

Kiedy możliwe jest opublikowanie przez media danych i wizerunków podejrzanym/oskarżonym w procesie karnym?

Dane te można opublikować, gdy osoba podejrzana (bądź oskarżona) wyrazi na to zgodę⁶. Ewentualnie zgodę na publikację danych czy wizerunku wbrew woli takiej osoby może wyrazić prokurator (w postępowaniu przygotowawczym) bądź sąd (na etapie postępowania sądowego) ze względu na ważny interes społeczny (art. 13 ust. 3).

Postanowienie sądu lub prokuratora zezwalające na publikację danych podlega zaskarżeniu przez osobę, której dane dotyczą (art. 13 ust. 4).

Co ważne, ograniczenia wynikające z art. 13 prawa prasowego obowiązują niezależnie od jawnego charakteru rozprawy. Możliwość udziału publiczności i mediów w rozprawie, a także zezwolenie na utrwalenie przebiegu rozprawy przez media w trybie art. 357 Kodeksu postępowania karnego nie są równoznaczne z zezwoleniem na opublikowanie danych i wizerunku oskarżonych, świadków, pokrzywdzonych etc. W praktyce oznacza to, że dziennikarz może relacjonować przebieg jawnego postępowania sądowego, ale musi dążyć do starań, aby jednocześnie nie ujawnić danych

⁵ Zob. Lis, P. Wiśniewski, Z. Husak (red.), *Prawo prasowe. Komentarz*, Warszawa 2012, s. 285.

⁶ Zob. Wyrok Sądu Najwyższego z 29 kwietnia 2011 r., sygn. akt I CSK 509/10; a także: D. Morgała, *Ujawnienie danych osobowych i wizerunku sprawcy przestępstwa*, Prokuratura i Prawo 3/2013. W literaturze prawniczej przedstawiany jest także pogląd, że wyłącznym dysponentem uprawnienia do wyrażenia zgody na ujawnienie danych i wizerunku osoby, przeciwko której toczy się postępowanie przygotowawcze lub sądowe, jest prokurator bądź sąd. Podejrzanym bądź oskarżonym nie mają natomiast swobody zdecydowania o ujawnieniu swoich danych w tej szczególnej sytuacji wbrew woli organu procesowego i ich zgoda jest bezskuteczna wobec dziennikarzy – zob. W. Lis, P. Wiśniewski, Z. Husak (red.), *Prawo prasowe. Komentarz*, Warszawa 2012, s. 305-306.

czy wizerunków osób objętych ochroną (najczęściej poprzez zakrycie, wyłączenie odpowiednich części materiału prasowego). Taka „anonimizacja” musi mieć charakter efektywny, tj. faktycznie uniemożliwiać odbiorcom identyfikację osób objętych ochroną. Nie może ograniczać się więc jedynie do ukrycia podstawowych danych (imię, nazwisko, adres, zdjęcie twarzy), ale musi obejmować także wszelkie inne okoliczności, które mogą doprowadzić do ujawnienia tożsamości danej osoby.

Art. 13 prawa prasowego

1. Nie wolno wypowiadać w prasie opinii co do rozstrzygnięcia w postępowaniu sądowym przed wydaniem orzeczenia w I instancji.
2. Nie wolno publikować w prasie danych osobowych i wizerunku osób, przeciwko którym toczy się postępowanie przygotowawcze lub sądowe, jak również danych osobowych i wizerunku świadków, pokrzywdzonych i poszkodowanych, chyba że osoby te wyrażą na to zgodę.
3. Ograniczenie, o którym mowa w ust. 2, nie narusza przepisów innych ustaw. Właściwy prokurator lub sąd może zezwolić, ze względu na ważny interes społeczny, na ujawnienie danych osobowych i wizerunku osób, przeciwko którym toczy się postępowanie przygotowawcze lub sądowe.
4. Na postanowienie w przedmiocie ujawnienia danych osobowych i wizerunku osób, przeciwko którym toczy się postępowanie przygotowawcze lub sądowe przysługuje zażalenie. Zażalenie na postanowienie prokuratora rozpoznaje sąd rejonowy, w którego okręgu toczy się postępowanie. Postanowienie wydane w toku postępowania przygotowawczego staje się wykonalne z chwilą uprawomocnienia.

Kogo obejmuje (i nie obejmuje) ochrona przewidziana w art. 13 ust. 2 w postępowaniu karnym?

Jak już wspomniano, zakaz ujawniania danych, wizerunków dotyczy podejrzanego (na etapie postępowania przygotowawczego) oraz oskarżonego (na etapie postępowania sądowego). Dodatkowo obejmuje on także: świadków, pokrzywdzonych i poszkodowanych (w tym oskarżycieli prywatnych czy oskarżycieli posiłkowych). Zakaz obowiązuje od momentu faktycznego wszczęcia postępowania przygotowawczego do prawomocnego zakończenia postępowania.

Zakaz ten nie dotyczy natomiast: sędziów, pełnomocników, obrońców, protokolantów, biegłych czy tłumaczy. Publikowanie danych osobowych i wizerunków tych osób

podlega ochronie na zasadach ogólnych (art. 23-24 Kodeksu cywilnego, art. 81 prawa autorskiego).

Warto podkreślić, że wspomniana wcześniej zgoda prokuratora bądź sądu na ujawnienie danych i wizerunków może być wydana jedynie w odniesieniu do osób, przeciwko którym toczy się postępowanie przygotowawcze lub sądowe (tj. podejrzanego, oskarżonego). W przypadku pozostałych osób objętych ochroną przewidzianą w art. 13 ust. 2, możliwość ujawnienia danych uzależniona jest wyłącznie od zgody tych osób (prokurator bądź sąd nie mogą wydać w tym zakresie postanowienia wbrew ich woli).

Czy zakaz ujawnienia danych dotyczy także osób publicznych, powszechnie znanych?

W doktrynie i orzecznictwie przeważa pogląd, że nie zwalnia mediów z odpowiedzialności za publikację danych wbrew art. 13 ust. 2 i 3 prawa prasowego to, że dotyczą one osób pełniących funkcje publiczne czy osobistości powszechnie znanych, nawet jeżeli opinii publicznej wiadome jest powiązanie ich z konkretnym procesem (zob. wyrok Sądu Najwyższego, sygn. akt IV CSK 474/07). Powoduje to, że dochowanie przez media wymogów przewidzianych w ww. przepisie jest w przypadku niektórych głośnych procesów problematyczne i w praktyce często bywa fasadowe. Dlatego, jeśli proces dotyczy osoby powszechnie znanej i budzi uzasadnione zainteresowanie opinii publicznej, prokuratorzy i sądy powinni rozważyć, czy nie należy w takich przypadkach w szerszy sposób korzystać z możliwości wyrażania zgody na ujawnienie danych osobowych takich osób w oparciu o art. 13 ust. 3 prawa prasowego⁷ (można wówczas przyjąć, że przemawia za tym ważny interes społeczny).

Być może w przyszłości problem z relacjonowaniem procesów przeciwko osobom publicznym zostanie rozwiązany. W 2015 r. Sąd Apelacyjny w Warszawie skierował pytanie prawne do Trybunału Konstytucyjnego dotyczące powyższego zagadnienia. Do sprawy przyłączył się Rzecznik Praw Obywatelskich, przedstawiając stanowisko, w którym podniósł, że art. 13 ust. 2 prawa prasowego w zakresie, w jakim zakazuje publikowania danych osobowych i wizerunku osób publicznych, w stosunku do których prowadzone jest postępowanie karne mające za przedmiot ich działalność publiczną, jest niezgodny z art. 54 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji RP. Sprawa oczekuje obecnie na rozstrzygnięcie Trybunału (sygn. akt P 119/15).

⁷ J. Sobczak, *Prawo prasowe - podręcznik akademicki*, Warszawa 2000, s. 420.

Czy media mogą same wpłynąć na odtajnienie danych?

Przedstawiciele mediów mogą skierować wniosek do prokuratora czy sądu o odtajnienie danych osób, przeciwko którym toczy się postępowanie przygotowawcze lub sądowe, argumentując, że w sprawie zachodzą odpowiednie przesłanki do wydania takiego postanowienia. Dziennikarze nie mają jednak uprawnienia, aby samodzielnie zadecydować o tym, że przesłanki te zostały spełnione. Oznacza to, że dziennikarz nie może skutecznie bronić się przed zarzutem naruszenia art. 13 ust. 2 prawa prasowego, twierdząc, że w jego ocenie opublikowanie danych było działaniem zmierzającym do ochrony ważnego interesu społecznego (zob. wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 29 stycznia 2014 r., VI ACa 799/13).

Warto zaznaczyć jednak, że dziennikarz nie powinien ponieść negatywnych konsekwencji, jeśli ujawnił dane osób, przeciwko którym toczy się postępowanie przygotowawcze bądź sądowe, w sytuacji gdy wcześniej dane te zostały podane publicznie przez prokuratora czy rzecznika prasowego prokuratury bądź sądu w oficjalnym wystąpieniu (takim jak np. konferencja prasowa czy wypowiedzi dla mediów). Zgodnie z wyrokiem Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 25 lipca 2013 r. (sygn. akt I ACa 251/13) „dziennikarzowi wolno [dane te] umieścić w publikacji, bez ubiegania się o zgodę. Dziennikarz nie ma obowiązku w takich wypadkach sprawdzać, czy prokurator działał zgodnie z prawem”. Jak stwierdził Sąd Najwyższy, bezprawność opublikowania danych zostanie wyłączona, gdy dziennikarz powtórzył w publikacji informacje o postępowaniu karnym i dane osobowe oskarżonego, które wcześniej podał do publicznej wiadomości prokurator lub sąd w warunkach stwarzających podstawę do uznania, iż doszło do uchylecia zakazu, o którym mowa w art. 13 ust. 2 prawa prasowego (m.in. wyrok Sądu Najwyższego z 18 marca 2008 r., sygn. akt IV CSK 474/07). Należy raz jeszcze zaznaczyć jednak, że nie dotyczy to sytuacji, w której chronione dane są ujawnione w przebiegu rozprawy (nawet jeśli jest ona jawna i dostępna dla mediów).

Zezwolenie na ujawnienie danych osobowych i wizerunku osoby, przeciwko której toczy się postępowanie, wydane przez prokuratora bądź sąd na wniosek określonego dziennikarza czy redakcji jest skuteczne wobec wszystkich dziennikarzy i redakcji. Raz udzielone zezwolenie na ujawnienie danych osobowych i wizerunku nie wymaga następnie ponawiania przy przechodzeniu sprawy z postępowania przygotowawczego do sądu oraz z I do II instancji w sądzie⁸.

⁸ J. Sobczak, *Prawo prasowe. Komentarz*, 2008, Lex. el.

Sprawozdawczość sądowa w świetle zasad etyki dziennikarskiej

W wielu dokumentach z zakresu etyki zawodowej dziennikarzy uwzględniono zakaz przedwczesnego ferowania wyroków przez media oraz konieczność ochrony przed stygmatyzacją osób, przeciwko którym toczy się postępowanie karne.

Wybrane regulacje etyczne dotyczące sektora funkcjonowania mediów:

- *Zasady etyki dziennikarskiej w Telewizji Polskiej S.A. – informacja, publicystyka, reportaże, dokument, edukacja*⁹ (pkt VIII ust. 2):

Dziennikarzowi nie wolno ujawniać danych osobowych i wizerunku ani innych danych umożliwiających identyfikację osób, przeciwko którym toczy się postępowanie przygotowawcze lub sądowe, chyba że właściwy prokurator lub sąd na to zezwoli.

- *Kodeks Dobrych Praktyk Wydawców Prasy przyjęty przez Izbę Wydawców Prasy*¹⁰ (pkt 3.2.11):

Wydawca, redaktor naczelny i wyznaczeni pracownicy redakcji odpowiadają za organizację ochrony informacji niejawnych, danych osobowych lub innych informacji chronionych ustawowo oraz tajemnicy wydawcy zgodnie z odrębnymi regulacjami. Materiały takie nie mogą być ujawniane żadnym nieuprawnionym osobom.

- *Kodeks etyki dziennikarskiej Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskich*¹¹ (pkt. 14):

Przy ujawnianiu przestępstw i osób podejrzanych o ich dokonanie, należy zachować daleko idącą rozwagę, unikać opisów umożliwiających naśladowanie czynów antyspołecznych, oraz nie przesądzać o winie, zanim sąd nie wyda prawomocnego wyroku.

- *Dziennikarski Kodeks Obyczajowy (Kodeks Etyki Dziennikarzy) Stowarzyszenia Dziennikarzy RP*¹² (pkt IV):

Przesądzenie o winie oskarżonego przed prawomocnym wyrokiem sądu jest niedopuszczalne.

⁹ <https://s.tvp.pl/repository/attachment/0/e/e/0eea386c0fa98ad0c49f73f1a9f7c8e71445347977947.pdf>

¹⁰ <https://www.iwp.pl/pliki/KDPWP.pdf>

¹¹ <https://centruminformacji.tvp.pl/15781058/kodeks-etyki-dziennikarskiej-stowarzyszenia-dziennikarzy-polskich>

¹² <http://www.dziennikarzerp.pl/wp-content/uploads/2010/06/kodeks.pdf>

Jakie są inne ograniczenia dla mediów w publikowaniu informacji ze sfery życia prywatnego?

Warto dodać, że niezależnie od ograniczeń wynikających z art. 13 prawa prasowego, mediom co do zasady nie wolno bez zgody osoby zainteresowanej publikować informacji oraz danych dotyczących prywatnej sfery życia, chyba że wiąże się to bezpośrednio z działalnością publiczną danej osoby (art. 14 ust. 6 prawa prasowego). Dotyczy to nieuzasadnionego ujawniania np. informacji ze sfery życia rodzinnego, sfery życia intymnego czy informacji o stanie zdrowia.

Jakie działania prawne może podjąć osoba, której prawa zostały naruszone?

- Odpowiedzialność cywilna

Osoba, której dane czy wizerunek ujawniono wbrew zakazowi określonymu w art. 13 ust. 2 i 3 prawa prasowego, może wnieść do sądu powództwo o ochronę dóbr osobistych. W powództwie może domagać się, aby osoba odpowiedzialna podjęła działania zmierzające do usunięcia skutków naruszenia, np. opublikowała przeprosiny, usunęła chronione dane z materiałów, które wciąż są dostępne na stronie internetowej danego medium (zob. w tym zakresie wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 29 września 2012 r., sygn. akt I ACa 703/12), a także domagać się zapłaty odpowiedniego zadośćuczynienia lub odszkodowania (art. 23-24, art. 448 Kodeksu cywilnego). Powództwo o ochronę dóbr osobistych poszkodowany może wnieść także w przypadku naruszenia przez media art. 14. ust. 6 prawa prasowego.

- Odpowiedzialność karna

Dziennikarz, który narusza zakaz określony w art. 13 ust. 2 i 3 prawa prasowego, może narazić się także na odpowiedzialność karną na podstawie art. 266 § 1 Kodeksu karnego¹³.

Art. 266 § 1 Kodeksu karnego

Kto, wbrew przepisom ustawy lub przyjętemu na siebie zobowiązaniu, ujawnia lub wykorzystuje informację, z którą zapoznał się w związku z pełnioną funkcją, wykonywaną pracą, działalnością publiczną, społeczną, gospodarczą lub naukową, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

Dodatkowo za naruszenie art. 14 ust. 6 prawa prasowego dziennikarz naraża się na odpowiedzialność karną zgodnie art. 49 prawa prasowego.

¹³ Zob. Lis, P. Wiśniewski, Z. Husak (red.), *Prawo prasowe. Komentarz*, Warszawa 2012, s. 312.